

prof. dr. MARY FORD

Dorul sufletului după Dumnezeu

*O perspectivă creștin ortodoxă
privind interpretarea biblică*

Traducere din limba engleză de Oana Dumitru

Ediție coordonată de Anca Popescu

Sofia
editura

București

CUPRINS

<i>Cuvânt înainte</i>	7
<i>Prefață</i>	9
I. Psyche și surorile sale: interpretări patristice și urmașii lui Spinoza	15
II. Iubirea nevoințelor: ascea citirii Scripturii	53
III. Înainte de cădere: exgeza din primele secole.....	81
IV. Ce s-a întâmplat? Evul Mediu în Apus.....	129
V. Schimbări radicale și noi diviziuni: Evul Mediu Târziu și Reforma	167
VI. Pseudo-știință ca soluție utopică: o privire critică asupra criticii istorice	229
VII. Mirele și fiii lui Dumnezeu	305
VIII. Mărturie și autoritate: „Ca să văd frumusețea Domnului”.....	371
Anexa I. Principiile de bază pentru o abordare patristică ortodoxă în interpretarea Scripturii.....	443
Anexa II. Reguli hermeneutice pentru interpretarea Sfinților Părinți	450
Anexa III. Cum să învățăm să îl iubim pe Dumnezeu	455
<i>Glosar</i>	463

„Tie a zis inima mea: «Pe Domnul voi căuta». Te-a căutat fața mea; «fața Ta, Doamne, voi căuta».”
(Psalmi 26, 13)

CAPITOLUL I

PSYCHE ȘI SURORILE SALE: INTERPRETĂRI PATRISTICE ȘI URMAȘII LUI SPINOZA

„Iar credința este încredințarea celor nădăjduite, dovedirea lucrurilor celor nevăzute. Prin ea, cei din vechime au dat buna lor mărturie.”

(Evrei 11, 1-2)

„Din spusele unora și altora auzisem despre Tine,
dar acum ochiul meu Te-a văzut. Pentru aceea,
mă urgisesc eu pe mine însuși și mă pocăiesc în praf și în cenușă.”
(Iov 42, 5-6)

După ce suspină sufletul? Cum poate cineva să aibă dreptul acea râvnită realitate? Biblia în întregime poate fi considerată un lung răspuns la aceste întrebări. De la Grădina Raiului, de la începuturi, la gloriosul, cerescul, Nou Ierusalim, în paginile de încheiere, găsim un răspuns elocvent, inspirat, al mai multor autori, din mai multe locuri și timpuri, toti revelând, cumva, cum să realizezi cele mai adânci dorințe ale INIMII¹. Din acest motiv, la baza oricărei discuții despre in-

¹ De-a lungul cărții, cuvintele scrise cu majusculă sunt definite în glosar (sublinierea autoarei).

interpretarea Bibliei, la baza HERMENEUTICII, vom găsi întrebări despre devenirea umană și despre adevăr – cu alte cuvinte, despre viața duhovnicească și după ce Tânjește cu adevărul sufletul, chiar dacă aceste preocupări s-ar putea să nu fie direct menționate. Întrebări precum: Cum putem să stii ce este adevăr? Cum putem discerne dacă interpretările noastre sunt corecte și dacă cele despre care se vorbește sunt adevărate? Cum influențează acel adevăr viața mea și a altora? Mă conduce spre ceea ce năzuiește sufletul meu? Azi ar trebui adăugată și vechea întrebare care, în ultimul timp, a primit o nouă însuflețire: *putem* cunoaște ceea ce este adevăr?

Toți interpréții, oricât ar fi de diferență în alte privințe, împărtășesc cel puțin câteva dintre aceste concepte de bază. Din fericire, o anumită preocupare pentru adevăr, cu o răvnă de a contribui la devenirea umană, la ajutorarea sufletelor în a găsi ceea ce caută îndeosebi, este, esențialmente, aportul care stimulează interesul oricărui cercetător de interpretare biblică.

În ultimele câteva sute de ani, la întrebările despre cunoștere, adevăr, devenire umană, în interpretarea Scripturii, rolul jucat de știință și de metodele științifice a devenit central. Faptul că există un conflict între știința modernă și creștinismul tradițional, în care știința a triumfat, este astăzi o idee atât de larg acceptată, încât mulți profesioniști în domeniul studiilor biblice, precum Robert Funk, de la larg mediatizatul „Seminar al lui Iisus”, se simt îndreptățiti să presupună că ține de „cunoștințe generale”. De exemplu, Funk afirmă cu convingere că:

„Hristosul credinței și al DOGMEI, menținut pe poziție în Evul Mediu, nu mai poate porunci celor care au văzut cerurile prin telescopul lui Galilei... Copernic, Kepler

și Galilei au demontat miticele reședințe ale zeilor și au lăsat posteritatei ceruri mundane.”¹

Pentru Funk și colegii lui de la „Seminarul lui Iisus”, după cum explică Richard Hays de la Universitatea Duke, „povestirea biblică a istoriei și a destinului lumii este o ficțiune narativă care și-a pierdut credibilitatea și utilitatea în modernitatea târzie”. Opinia lui Funk poate fi sintetizată prin declarata postmodernistă despre Biblie spusă colegilor săi: „Ceea ce ne trebuie este o nouă ficțiune...”²

Funk și membrii colegiului său reprezintă o extremă care nu este dominantă în studiile biblice de astăzi. Totuși, părările lor puternic mediatizate, oglindite în pasajele citate anterior, au fost, și continuă să fie, foarte puternic influente la nivel popular și foarte dăunătoare pentru viața spirituală a multor oameni. Totodată, ei scot în evidență probleme-cheie ce îi privesc pe toți cei interesați în interpretarea corectă a Scripturii, de exemplu, interpretarea ei într-un mod care încurajează și susține viața duhovnicească, ajutând sufletele oamenilor să-și regăsească năzuința. Aceste probleme includ:

1. Rolul științei și al metodei științifice în studiile biblice și pretenția că știința modernă este, în mod necesar, în conflict cu creștinismul tradițional.

2. Rolul nivelului literal de semnificație, precum și rolul nivelurilor non-literare, incluzând: ce a însemnat textul biblic la începuturi; cum a fost folosit; ce însemnatate are pentru noi astăzi; cum ar trebui să-l folosim.

¹ Robert W. Funk, Roy J. Hoover și „Seminarul lui Iisus”, *The Five Gospels: the Search for the Authentic Words of Jesus* (New York, MacMillan, 1993); citat de Richard Hays într-un eseu dintr-o revistă științifică intitulat „The Corrected Jesus”, în *First Things*, mai, 1994, p. 48.

² Ibidem.

3. Poate Biblia, aşa cum a fost înțeleasă în mod tradițional, să inspire oamenii atât de puternic încât să le conțureze paradigma asupra vieții și să le permită să ajungă la desăvârșire? Aceasta este exprimată uneori ca o întrebare serioasă și anume, dacă „povestea” Bibliei și-a pierdut sau nu abilitatea *de a ajuta imaginația* și astfel, *de a inspira* voința celor din „modernismul târziu”, permîțându-le să făurească un mod de viață bazat pe *meta-narativa* biblică.¹ Cu alte cuvinte, este Biblia, înțeleasă tradițional, încă credibilă și folosită în lumea modernă pentru cei educați?

4. Ceea ce este mai important și subiacent celorlalte trei: este, într-adevăr, posibil să cunoști Adevărul ultim și/sau să îl cunoști pe Dumnezeu, și ce implică acest lucru în viața spirituală a cuiva din prezent, pentru mântuire, pentru viață veșnică?

Felul cum răspunde cineva la aceste întrebări-cheie va determina răspunsurile la primele trei domenii de interes. Într-adevăr, acestor întrebări despre cunoașterea Adevărului și/sau a lui Dumnezeu trebuie să li se răspundă înainte de a se stabili dacă interpretările fundamentale ale Scripturii sunt corecte și dacă revendicările fundamentale ale Scripturii sunt adevărate și de viață-dătătoare și mântuitoare sau „totul este relativ” și depinde doar de interesul individual, așa cum susține Postmodernismul.

Într-adevăr, ar trebui să fie evident, din considerarea principiilor fundamentale ale teologiei și spiritualității, ca și ale istoriei EXEGEZEI, descrise în paginile următoare, că principiile fundamentale ale interpretării biblice sunt absolut

¹ Meta-narativa constituie o explicație comprehensivă, atotcuprinzătoare, a diferitelor aspecte ale realității umane (istoria biblică a Alungării din Rai este un exemplu fundamental de meta-narativă).

înseparabile de teologie și de viața duhovnicească. Așadar, abordarea acestor patru probleme-cheie este importantă pentru toți cei preocupați de spiritualitatea persoanelor influențate de cultura occidentală contemporană, precum și pentru cei care iubesc Sfânta Scriptură și Adevărul – pentru toți cei care încă acordă atenție dorului celui mai profund al sufletului lor.

„Ceea ce ne trebuie este o nouă ficțiune”

(Robert Funk) sau

„Ce este adevărul?” (Pontiu Pilat; *Ioan 18, 38*)

Să începem studiul nostru de la declarația lui Funk despre necesitatea unei „noi ficțiuni” deoarece „Copernic, Kepler și Galilei au demontat miticele reședințe ale zeilor și au lăsat posteritatea ceruri mundane”. Această afirmație, plină de greșeli, este caracteristică scrierilor celor de la „Seminarul lui Iisus” și altor asemenea extremități, oferind un exemplu instructiv al slabei erudiții și al artificiului verbal pe care îl practică adeseori.

Ideea că cerurile erau „reședințe ale zeilor” a fost o idee „demontată”, de fapt, în vechime. Vechii greci instruiți și că asemenea povești erau ficțiuni¹ – prin urmare, telescopul și ideilor asociate nu li se poate acorda adevăratul credit pentru această „descoperire”. Deci revendicarea lui Funk că diversi astronomi renascentiști au „demontat miticele reședințe ale zeilor” este complet falsă.

¹ De exemplu, Theagenes din Rhegium în sec. al VI-lea î.Hr. – cu sute de ani înaintea lui Hristos! – considera certurile dintre zeii lui Homer drept o alegorie a elementelor naturii precum căldura opusă frigului etc. (v. Manlio Simonetti, *Biblical Interpretation in the Early Church: An Historical Introduction to Patristic Exegesis* [Edinburgh: T&T Clark, 1994], p. 5).

Este și mai puțin adevărat că, datorită acestei vederi „a cerurilor prin telescopul lui Galilei”, avem nevoie de „o nouă ficțiune”. Nu există nici o dovadă că Galilei, Copernic sau Kepler – cercetătorii menționați nominal de Funk – aveau vreo problemă cu „Hristosul credinței și al dogmei”¹ sau că în mintea lor există vreun conflict între lucrarea lor științifică și creștinismul tradițional. Realitatea este chiar contrară, de vreme ce toți acești mari oameni de știință aveau credință puternică în Dumnezeu.

De exemplu, Kepler, luteran cucernic și contemporan al lui Galilei, care îi cunoștea scările, a spus: „Am vrut să fiu teolog [...] Vreme îndelungată nu mi-am găsit liniștea. Totuși, acum, iată cum, prin efortul meu, Dumnezeu este preamărit în astronomie.”² Există nenumărate dovezi că Kepler a fost un luteran evlavios toată viața sa. Credința religioasă a lui Copernic era, de asemenea, esențială muncii sale științifice.³ Galilei nu a fost niciodată condamnat sau criticat

¹ Unii cercetători susțin, convingător, că științele moderne sunt de fapt un produs al paradigmii creștine și că nu ar fi apărut în afara acelui paradigmă universal. De ex., vezi lucrarea lui Stanley Jaki. *Oricum*, ea a apărut, într-adevăr, în cadrul culturilor creștine (vezi capitolul 6 al acestei cărți). Pentru a da un exemplu, Kepler a gândit că, deoarece universul este proiectat de un Creator intelligent, trebuie să funcționeze după un tipar logic. Pentru el, ideea unui univers haotic era incompatibilă cu înțelegiunea lui Dumnezeu. În opoziție, mulți alți cercetători din vechime au renunțat să mai caute un tipar logic simplu. Lista cercetătorilor importanți care erau creștini serioși de diferite confesii este lungă, inclusiv pe renumiții Isaac Newton și D. Mendeleev – primul care a imaginat un tabel periodic al elementelor.

² Dan Graves, *Scientists of Faith* (Grand Rapids, Michigan: Kregel Publications, 1996), p. 49. Kepler a studiat ani îndelungăți pentru preoție și numai oferă unui post de profesor de astronomie datorată geniului său în matematică l-a condus spre acea carieră. Pe patul de moarte i-a spus preotului său că el crede „numai și numai în slujirea lui Dumnezeu. În El este tot limanul, toată mângâierea”.

³ Vezi James Hannam, *God's Philosophers: How the Medieval World Laid the Foundations of Modern Science* (Icon Books, Ltd., 2010), capitolul 17,

de autoritățile romano-catolice pentru vreo opinie religioasă deviantă, ci doar pentru că a respins universul geocentric al lui Aristotel, care era încă acceptat, fără discuție, de către majoritatea savanților timpului său (și chiar s-a bucurat de patronajul papal câțiva ani). În fapt, *profesorii* aristotelieni erau cei care au lansat prima campanie pentru discreditarea lui Galilei, nu ierarhia biserică. Galilei chiar a scris o apărare a teoriei lui Copernic, în care a citat surse patristice pentru a arăta că teoriile sale nu trebuie să fie considerate în conflict cu Scriptura.¹

Și aceștia nu au fost primii astronomi orientați religios. În carte care l-a făcut celebru², un remarcabil mistic și cleric, Cardinalul Nicolaus Cusanus (†1464), a scris că, spre a putea reflecta cum se cuvine măreția lui Dumnezeu, universul trebuie să fie infinit: „Prin urmare, Pământul nu poate să fie în centru.” A mai scris că Pământul trebuie să fie în mișcare și că este doar una dintre multele stele, chiar dacă este cea mai importantă. Copernic a oferit dovada matematică a teoriei sale mistice, bazată pe teologia sa, iar Galilei a oferit dovada

„Humanist Astronomy and Nicolaus Copernicus”. Vezi, de asemenea, și adresa site-ului „Deconstructing Copernicus”, la articole, jameshanna.com. Folosind stilul Celor Cinci Evanghelii ale „Seminarului lui Iisus”, ar trebui să exclamation: „Aceștia chiar nu par a fi oameni care au probleme cu «Mesia»!”

¹ Giorgio de Santillana, „Galileo” în *Encyclopædia Britannica*, Maeropedia, vol. 7 (1987), p. 852 a. Frica de a nu oferi și mai multă muniție Reformaților spre a o folosi împotriva Bisericii Romano-Catolice pare să fie un motiv principal în efortul de a-l reține pe Galileo de a promova teoria lui Copernic. Luther și alți reformați erau ferm împotriva teoriei sale heliocentrice pentru că Scriptura, interpretată literal, spunea că Pământul nu se mișcă (ex. *Psalmii* 93, 1), și ei credeau că aceasta înseamnă, în mod inevitabil, că Pământul era centrul cosmosului.

² Numită *On Learned Ignorance*, accastă carte a fost scrisă după ce Nicolaus s-a întors din Constantinopol. Deci, ar fi justă presupunerea că este bazată sau, cel puțin, influențată de teologia APOFATICĂ a Bisericii Ortodoxe (v. Hannam, *op. cit.*, p. 198).

empirică. Deci, vedem clar că revindicarea lui Funk poate fi făcută numai prin ignorarea prezentelor fapte istorice.

Pe de altă parte, vechile mituri grecești, care timp de multe secole nu au fost crezute drept adevărate în sens literal, încă mai au o evidentă putere evocativă. Chiar și în cultura seculară de astăzi, nu numai că aceste mituri sunt în continuare citite, însă foarte popularele romane și filme contemporane se bazează pe opere precum *Odissea* lui Homer (de ex., *O, Brother, Where Art Thou?* și *Cold Mountain*).

Dacă o ficțiune antică, recunoscută drept ficțiune de peste două mii de ani, este încă folositoare, de ce ar trebui să *înlocuim* o meta-narativă ca Biblia cu „o nouă ficțiune”? În mod clar, o poveste nu trebuie să fie, în mod literal, adevărată, pentru a fi folositoare sau convingătoare în timpurile contemporane. În mod cert, Funk știe acest lucru. Deci, altceva pare să se întâmple.

Și, de fapt, unele dintre alte afirmații ale lui Funk ar părea să indice că, în mod contrar celor afirmate mai devreme, această căutare a „unei noi ficțiuni” ar fi cumva, în realitate, o căutare a adevărului. La limită, chiar și cercetătorii biblici din „Seminarul lui Iisus” încearcă să se adreseze celor care vor să cunoască „adevărul adevărat” despre povestea biblică și ceea ce susține ea. Mai degrabă decât o nouă ficțiune, aceste persoane vor să știe ce anume din vechea poveste biblică, dacă există, este ficțiune și ce anume este adevăr. Și, judecând după numărul mare de vânzări ale scrierilor care oferă un astfel de „adevăr”, există o mulțime de oameni doritori să descopere și să creadă ceea ce este adevărat.

Această căutare pentru „adevărul adevărat”, cunoașterea „adevărata” „dincolo” de surse, o avem, cu toate acestea, în tradiția creștină convențională. Este nu numai tema lui Funk

și a „Seminarului lui Iisus”, ci și a multor interpréți puternic mediatizați, care apar frecvent cu senzaționale „Evangheli tăinuite” sau „învățături adevărate” secrete, susținând că dau în vîltag cum au fost înșelați credincioșii timp de secole. Exemple contemporane ar fi ficțiunea *Codul lui Da Vinci* și puternic mediatizată *Evanghelie a lui Iuda* și alte astfel de vechi texte gnostice. (Însăși această atitudine reflectă anumite tendințe gnostice – dorind să facă parte din elita care cunoaște „adevărul adevărat” – ca formă distinctă și, în general, opusă versiunii general acceptate, crezute de „majoritatea” oamenilor)¹.

Judecând după scrierile lor, Funk și cei asemenea lui acceptă, în mod indubitabil, că orice adevăr derivat din Scriptură trebuie să fie un adevăr „*dincolo*” de textele sale sau ceea ce Biblia ar fi trebuit să spună cu adevărat sau ceea ce ar fi spus, dacă ar fi fost scrisă în timpurile moderne, de către cei cu o înțelegere a realității mai la zi, datorată științei moderne. În sens mai larg, acest presupus „conflict” dintre știință și religie, care, conform lui Funk, determină necesitatea de a căuta dincolo de textul Scripturii, este, într-adevăr, strâns le-

¹ Termenul „gnostic” este adeseori folosit, în mod cuprinzător, pentru a indica o teologie dualistă caracterizată de învățături/cunoștințe dedicate unei élites, pentru cățiva aleși. Teza „Bauer” stă în spatele multor opere ca cele menționate, precum și al lucrărilor lui Elaine Pagels și Bart Ehrman, printre alții. Teza lui Bauer, proclamată în 1934, revendică mai ales faptul că în secolele timpurii ale creștinismului existau multe și diferite teologii creștine, inclusiv o versiune prevalentă gnostică și că, din păcate, cumva, creștinismul ortodox a reușit să zdorească toată această diversitate, și că a fost deosebit de nefericit faptul că gnosticii au fost copleșiți. Această teză a fost minuțios discreditată și este dovedit că nu are o bază solidă în datele istorice actuale, de exemplu, în cărțile *The Heresy of Orthodoxy: How Contemporary Culture's Fascination with Diversity Has Reshaped Our Understanding of Early Christianity*, de Andreas J. Kostenberger și Michael J. Kruger; precum și în *The Bauer Thesis Examined: The Geography of Heresy in the Early Christian Church (Studies in the Bible and Early Christianity)*, de Thomas A. Robinson.

găt de vechea întrebare despre adevar și cunoaștere: „Ce este adevarul?”, pe care a pus-o Pilat. Putem cunoaște adevarul ultim? Dacă da, cum putem afla acest adevar și că este adevarat? În ce tip de cunoaștere am putea avea încredere?

Deoarece acesta se aplică studiilor biblice, s-ar putea numi și o căutare a unei hermeneutici adecvate – care să permită utilizatorilor săi să stabilească adevarurile Scripturii și, în deosebi, Cine este Iisus și ce vrea să însemne pentru ființele umane și cum trebuie să trăim. În definitiv, aceste întrebări nu sunt doar curiozități pentru cercetători, ci sunt întrebări cruciale pentru toți oamenii pentru a afla cum să atingă cele mai importante țeluri, fie de a găsi cea mai mare felicitate în viață – să afli după ce Tânărul sufletul – și/sau cum să dobândești felicirea veșnică în lumea de dincolo sau orice alte astfel de întrebări transcendentale.

În ciuda diferențelor teologice și metodologice, toți cercetătorii biblici care folosesc metoda ISTORICO-CRITICĂ în mod exclusiv (fie că sunt extremiști ca Funk, fie că sunt mai echilibrați, ca marea majoritate) sunt, de fapt, continuatorii lui Baruch de Spinoza¹. Acest filosof al secolului al XVII-lea este considerat, în general, a fi „părintele” CRITICII ISTORICE, întrucât se pare că a fost primul care a făcut din Biblie un „obiect al științei istorice” – care, pentru el, a însemnat că „cercetarea în sens biblic” trebuie „realizată [...] ca și cum nu ar exista Dumnezeu”. Spinoza a insistat că, în privința conținutului Scripturilor, acestea trebuie atribuite „cauzelor mundane, condițiilor istorice și presupozitiilor culturale ale vremii în care au fost scrise” – complet separate

¹ Bineînțeles, mulți alții l-au influențat pe Spinoza și au fost influențați de către el. Vezi, de ex., *The Bible in Modern Culture*, de Harrisville și Sundberg, menționată mai jos.

de orice tradiție dogmatică. Adevarul lor trebuie să fie doar ceea ce este „recunoscut de rațiunea umană nemijlocită”, bazată pe „viața de zi cu zi”¹.

Opera lui Spinoza a fost o încercare de a dezvolta o știință exegetică în contrast cu toate exegezele neștiințifice anterioare, care pretendea drept fundament al lor religia revelată sau, cel puțin, un anumit tip de inspirație divină. El nu numai că a insistat pe ideea că *rațiunea umană este singura bază pentru religie și studiile biblice*, dar a și susținut că religia și știința sunt atât de opuse, încât, pe măsură ce una crește, cealaltă trebuie să descrească.²

Prin urmare, nu telescopul este cel care a provocat problemele de credință descrise de Funk atât de pitoresc. Ci, mai degrabă, adoptarea orientării radical noi a lui Spinoza în înțelegerea Scripturii și a sensului ei cu toate ideile asociate și schimbarea paradigmelor de gândire pe care acestea le implică, edificate, gradual, în ani îndelungați este ceea ce a produs problema³.

¹ Roy A. Harrisville și Walter Sundberg, *The Bible in Modern Culture: Baruch Spinoza to Brevard Childs*, ediția a doua (Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company, 2002), p. 42.

² *Idem, op. cit.*, p. 43; v., de asemenea, pp. 39-48. Discuții suplimentare privind ideile lui Spinoza și rolul științei în studiile biblice se găsesc în Capitolul 6 al acestei cărți (*sublinierea autoarei*).

³ Desigur, Funk poate să speculeze bine cunoscutele idei preconcepute despre Galilei, Kepler și Copernic, pentru a părea că găsește argumente pro-punerilor sale – dar probabil că și-ar submina credibilitatea în fața multora dacă ar recunoaște conexiunea sa mai directă cu Spinoza. Acea conexiune nu ar mai fi atât de amuzantă, pentru că nu există concepții gresite populare despre Spinoza pe care să le speculeze retoric. Există, de fapt, foarte mult artificiu retoric în „Seminarul lui Iisus” și la mulți „cercetători” extremiști ca ei – și, totuși, sunt cei mai publicați. Operele lor par să fie eruditie neglijentă și/sau lupul agresiv, cu o puternică agenda părtintonatoare, deghizat drept mioara imparțială, expertă, care iubește Adevarul și aude „adevarata voce” a Bunului Păstor.